

„МНОГО ТОГА САМ ВИДЕО И НИШТА НИСАМ ЗАБОРАВИО”

Marija Mitrović. *Andrić i Italija*. Novi Sad: Akademska knjiga;
Beograd: Narodna biblioteka Srbije, 2025, стр. 214.

Нова публикација Марије Митровић представља синтезу неколико различитих области ауторкиног досадашњег научног интересовања, што бисмо могли одредити као споне српске двадесетовековне књижевности са словеначким и италијанским културним простором. Дипломатска задужења српског нобеловца свакако су условила токове и дубину Андрићевих сусрета са књижевним, културним и друштвеним животом градова и држава у којима је боравио, те није необично да боравак у Трсту и Риму оставља извесни утисак на књижевника тако истанчаног сензибилитета. У том смислу, Андрићева кратка и ефектна изјава о Италији завређује да буде тачка из које ваља отпочети подробније разматрање наше теме: „Што се тиче Италије — да, био сам тамо, много тога сам видео и ништа нисам заборавио“ (143). Управо та множина виђеног представља једну од тематских окосница књиге, која ће бити надограђена мноштвом погледа читалаца, преводилаца и проучавалаца.

Стваралаштво Иве Андрића у контексту других културних средина било је предмет ранијих опсежних истраживања, па српска наука о књижевности већ има увиде у сложене односе аутора према шпанској¹ и француској² литератури, док је „указано и на његове везе са немачком, пољском и италијанском културом“ (15–16). Марија Митровић овом публикацијом тежи да уцелови слику о још једном дијалогу цивилизација, ослањајући се на досадашња истраживања Андрићевог доживљаја Италије, узимајући у обзир проучаваоце из обе средине, пишчеве белешке и писма, различите верзије његових књижевних дела и биографске факте. Најпосле, сама чињеница да су Андрићева дела објављивана у реномираним издавачким кућама, *Бомџиани* и *Мондадори*, у едицијама нарочите важности, као што су „Меридијани“, потврђује идеју да је Андрић у Италији стекао статус канонског класика (22), што даје додатни повод за оваква истраживања.

Публикацију отварају „Оцене значајних савремених италијанских писаца о Иви Андрићу“, засноване на сродним доживљајима романа *На Дрини ћуприји*. Ауторка бира фрагменте из различитих временских периода, те идеје које нуде Леонардо Паша (1961), Клаудио Магрис (1992) и Сандро Веронези (2023) симболички означавају трајност интересовања за Андрићево дело. Потом ауторка износи лична сећања на сусрете са Андрићем, његовим и Милићиним најужим сродницима, при чему је нарочито интересантан одломак посвећен пишчевој збирци предмета које је обликовало море. Читаво поглавље „Од приватног ка јавном“ заправо представља неку врсту литераризованог предговора, који тежи да обухвати вишеструкост повода за настанак публикације. Полазећи од специфичне приности са писцем и његовим делом, преко путева образовања и каснијег факултетског рада, све до научно утемељених разлога и потреба за студијом овако широког опсега, Марија Митровић даје преглед свих околности које су допринеле и потешкоћа које су пратиле настанак ове књиге. Двадесет и два поглавља која следе вешто формирају мрежу значења коју Италија има за Андрића, као и утисака италијанске публике о пишком делу, те чине целину која постаје јасна тек потпуним међусобним сагледавањем, између редова и поднаслова.³ На концу публикације даје се библиографија, при чему треба назна-

¹ Ковачевић, Наташа. *Андрић и Шћанија: биографски и компаративни увид у пишчеву дипломатску љовесницу*. Нови Сад: Прометеј, 2022.

² Новаковић, Јелена. *Иво Андрић и француска књижевност*. Београд: Филолошки факултет: Народна књига, 2001.

³ Већ самим прегледом поднаслова постаје јасна ширина успостављеног контакта са италијанским темама: „Трагови“, „Кореспонденција“, „Шта је Италија Андрићу“, „Рефлекси Италије у Андрићевој поезији“, „Дуг босанским франџевцима“, „Још једна италијанска легенда“, „Есеји о савременицима“, „Етички критеријум у оцењивању друштвене

чити да осам засебних, крајњих поглавља, посвећених преводима, есејима и књигама на италијанском језику, те присутности Андрићевих дела у антологијама, историјама књижевности и на интернету представљају праве ризнице библиографских података. Издавањем текстова из већ постојећих библиографија Иве Андрића, као и прештампавањем сажетака или сумирањем идеја засебних есеја и студија, ауторка оформљава корпус који не исцрпљује све могућности читања тзв. италијанских тема, него твори подлогу са које ће будући истраживачи моћи лакше и ефикасније да приступе новим тумачењима. Вредност публикације *Andrić i Italija*, дакле, открива се у њеном синтетичком приступу и путоказном карактеру, кроз тешко сагледиве „капиларне везе и подстицаје“ (16).

Трагањем кроз наслове у приватној библиотеци Иве Андрића, Марија Митровић се сусреће са бројним италијанским и светским класицима, попут Петрарке, Бокача или Дантеа. Посведочено је пишево интересовање за ликовне уметнике (Микеланђело, Да Винчи, Ђото, Модиглиани, Ђакомети), али и државнике, као што су Гвичардини и Макијавели. Андрићева библиотека окупља и бројна друга имена, те Марио Прац, Николо Томазо, Бенедето Кроче, Ђакомо Леопарди, Томазо Кампанела, Франциско из Асизија, али и Умберто Саба, Итало Калвино или Карло Леви проналазе своје место у опсежној пишевој литератури. Наведени ствараоци се показују као изузетно значајни за различите аспекте пишчеве поетике и постају својеврсни кључеви Андрићевог сагледавања света који га окружује. Тако, са једне стране, ренесансни уметници бивају предмет засебних есеја, као великани којима је Андрић одушевљен (49, 76), а фасцинација оснивачем фрањевачког реда се посматра у кључу двадесетовековних дешавања и личне судбине аутора (70). Са друге стране, стваралаштво савремених аутора функционише као специфични окулар кроз који ће се посматрати новонастајућа идеологија фашизма (78–81). Марија Митровић указује и на истраживање Ероса Секвија, који је детаљно написао књижевне јунаке — Италијане присутне у делима нашег нобеловца, од анонимног неимара у „Мосту на Жепи“, преко Гојиног саговорника Паола, све до бројних Италијана који се појављују у роману *На Дрини ћуприја*, као што су Петро Сола или Лукени (127–138). Присутни су и јунаци који се споразумевају на италијанском језику (Њамил и фра Петар), док се град Рим јавља као повлашћени књижевни простор (88). Дакле, представници италијанског народа вишеструко су заступљени у Андрићевом стваралаштву, били они предмет есејистичког проматрања или модус обликовања књижевних јунака. Преглед преписке Иве Андрића са италијанским читаоцима, преводиоцима, издавачима, професорима и изучаваоцима дао је добру увертиру за потпуније разумевање рецепцијских токова Андрићевих дела, али и сагледавање нијанси његовог карактера.

Иво Андрић преводи италијанске ауторе, инкорпорира неке од њихових ставова и идеја у своја књижевна дела, те полемише са њима, али модуси комуникације иду и у нешто другачијем смеру, па се у публикацији опсежно обрађује просторна димензија Италије у књижевним делима, уз посебан осврт на медитеранске теме у поезији и прози. У контексту стапања са морем и природом као видом регенерације помињу се „Жена на камену“ и „Летовање на југу“ (95), док су ведрина и флуидност читаве природе под утицајем сунчеве светлости место сусрета прозних фрагмената „Летећи над морем“, „Сунце“ и „Први дан у радосном граду“. Драгоцене су запажања ауторке о ранијем именовању појединих Андрићевих песама, у којима се открива њихова италијанска потка, попут наслова „Сан Марино“ или „Сан Лоренцо“ (58–61), као и указивање на податке о настанку одређених текстова, те уз песму „Туђина“ стоји одредница „Рим, септ. 1920“ (61), а уз песму двоструког наслова „Бежање“ и „Младост“, сазнајемо да је такође настала у Риму, али 1921. године. Ауторка вешто користи дате податке, па у хронолошком посматрању поезије долази

стварности“, „Проза чија је радња смештена на тле Италије“, „Ведре и сунчане теме у Андрићевом опусу“, „О напуштеном градилишту“, „Андрић, преводилац са италијанског“, „Читање, бележење, учење“, „Италијани у Андрићевој прози“, „Преводи и рецепција Андрићевих дела“, „Нови преводи, мање издавачке куће“, „Андрићева дела у антологијама“, „Мало статистике“, „Како је Андрић представљен у историјама књижевности“, „Књиге о Андрићу на италијанском“, „Есеји о Андрићу на италијанском“, и „Андрић на интернету“.

до специфичности „медитерански топле атмосфере“, коју одликују мотиви сунца, мора, светлости и топлоте, па и посебног доживљаја љубави (66). У том смислу, простор Рима као „новог универзитета“ (57) и концепт година учења („Lehrjahre“), дакако, обликују младог Андрића на двоструком, сазнајном и доживљајном плану.

Највећи интерпретативни доприноси ове књиге остварени су на плану компаративног читања пасажа о једном од најсунчанијих Андрићевих књижевних јунака, Томе Галуса, са пишевим есејима о фашизму. Кроз шест есеја посвећених рађању фашистичке идеологије, Андрић говори о „последикама несавладаног рата“, антрополошком аспекту покрета, особинама Мусолинија и свеопштој угрожености хуманог и људског у тадашњем италијанском друштву, маркирајући проблем већ у самом настанку (81–87). Марија Митровић посматра изнете Андрићеве ставове у контексту обликовања књижевног јунака Постружника, дајући добре и утемељене увиде о његовом имену и конвертитској природи. Успостављена теза се даље шири и преноси на план сукоба између различитих генерација, те специфичног односа Италије и Словеније, што се прозире у суптилним асоцијацијама као што је двострукост имена града (Тржич или Монфалконе) или инсистирање на одредници кавалера у различитим приликама (100–111). Поглавље „О напуштеном градилишту“ представља тачку сусрета свих раније изнетих токова комуникације Андрића и Италије, које бисмо могли сумирати у неколико одредница: простор Трста, мотиви светлости и таме, етичко мерило при оцени књижевности и друштвена освешћеност.

Преглед есејистичких разматрања Андрићевих дела показује уједначеност ставова о пишевом стваралаштву као простору сусрета супротности: истока и запада, светлости и таме, документа и легенде, прошлости и садашњости, меланхолије и осмеха, те различитих религија, култура и обичаја. Описане поставке доследно се понављају у критичким и есејистичким текстовима, те обликују Андрића као ванвременског писца, реџу, класика. Треба напоменути постојање још једне, не толико раширене, али свакако заступљене тенденције у литератури, која местимично изазива читалачку горчину. Реч је о неутемељеном присвајању Андрићевог стваралаштва књижевној баштини других народа који су припадали некадашњој Југославији, те треба бити свестан и таквих токова у савременој науци о књижевности (уп. 178). Ауторка педантно и детаљно бележи идеје изнете у засебним радовима, истиче упоришне тачке сваког од истраживача, при чему преглед литературе задржава објективни карактер, без полемичких ставова, што оставља довољно простора и твори упориште за даља истраживања.

Студија Марије Митровић *Andrić i Italija* представља резултат опсежних истраживања и детаљног сагледавања цивилизацијског дијалога значајног српског књижевника са свим продуктима једне велике културе — њеним највишим ликовним, филозофским и књижевним дometима, њеним природним и историјским лепотама, нијансама карактера њених становника и, најпосле, политичким ставовима који су били у опреци са свим оним вредностима за које се Андрић залагао. Стога, статистички подаци које ауторка нуди као куриозитет, показују обостраност ужитка у таквој културној размени, па сазнајемо да су на италијански језик преведени сви Андрићеве романи, који и данас „постоје у актуелним каталозима издавачких кућа“ (175). Наводи се и бројка од „89 наслова краће прозе у преводу на италијански“, при чему је прво Андрићево дело преведено 1937. године антологијска приповетка „Мост на Жепи“. Вредност Андрићевог дела се изнова показала у уметничкој изузетност, универзалности и антрополошкој важности, чиме аутор данас, педесет година након смрти, остаје актуелан и отворен за нова тумачења.

Ленка С. Насћасић
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
lenanastasic@gmail.com